

כִּי שָׁם ד' אֶקְרָא הָבוּ גְדֹל לְאֱלֹהֵינוּ

עיון בפרשת השבוע על פי ה"משך חכמה"

1. דברים ל"ב, א-ג

(א) הָאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם וְאֲדַבְּרָה וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ אֲמַרְי פִּי: (ב) יַעֲרַף כַּמָּטֵר לִקְוֵי תוֹל כִּטּוֹל אֲמַרְתִּי כִּשְׂעִירִים עָלַי דָּשָׂא וְכַרְבִּיבִים עָלַי עֲשׂוּב: (ג) כִּי שָׁם יְדוּד אֶקְרָא הָבוּ גְדֹל לְאֱלֹהֵינוּ:

2. מש"ח דברים ל"ב, ג'

כי שם ד' אקרא הבו גודל לאלהינו - פירושו ע"ד מושכל, כי העיקר התכליתי אשר יתנהג האומה באופן טבעי מושג פרטי, וזה כי יקצרו ויאספו דגנם וראשית כל אשר לו יובא בית ד' ולמשרתיו הקדושים, ושלש פעמים בשנה יעזבו כל אשר להם תחת כנפי הבטחון האלהי ויבואו להראות פני ד', וכאשר יישירו לכת תוסף הארץ לתת פריה ותהיה חיות ד' על הגוים סביב, ובכל מפעל ומצעד יזכיר ויברך שם הבוריית, והיים כזה הוא הים הוהניים, ויקר שעה אחת מכל חיי העוה"ב לכל מתבונן, לא כן בימי משה אשר נפרצו גבולות הטבע ונהרסו מבצרי ההנהגה התמידית, רק לא פעלו מאומה, והמן יורד וכל אחד רואה עמוד הענן וכבוד ד', וד' הולך לפניהם, הלזה יקרא תכליתי, הלא אין זה רק חיי העוה"ב, היים של מלאכים, וכמאמרם ז"ל (מכילתא בשלח יז) לא נתנה תורה אלא לאוכלי מן, וכבר חז"ל בעמדם על ענין זה הפליגו לדבר ודרשו (סנהדרין כ) ברוח קדשם שקר החן זה דורו של משה והבל היופי זה דורו של יחזקיה, שגם בו היה נס ופלא במפלת סנהריב וכיו"ב בעמידת העל וכיו"ב, אשה יראת ד' כו' זה דורו של ריביא שהיו (עשרה) [ששה] מתכסין בטלית אחד כו', וזה אשה, הוא החומר שהחומר פעל פועל אלהי, לא כן בדורות הללו כמעט בטלה הבחירה ונהרסו מפעלי החומר, אך למה נצרכו לזה אם אין זה התכלית האמתית, אולם כאשר יסוד התורה אנכי ולא יהיה כן יסוד האמונה והאומה הוא מ' שנה האלו, כי בזמן כזה יכלו לפרש התורה היטב ולזכך נפשותם עד היותם יותר במעלה כאישים הנבדלים והשרישו האמונה והנפש האלהי בזרעם אחריהם, וגם זה המופת על האמת

לקלי הדעת כמו"ש רמב"ם (ע' מורה נבוכים ח"ג פ"ג), ולכן הוצרכו למשה, וזה באבות לא נראה הקב"ה בהנהגה הנסיית רק אברהם נתן ד' מאות כו' עבור כברת ארץ, וזה ושמי ד' לא נודעתי להם (ר"פ וארא), לא כן במשה הוא איש האדלים בעלא דמטרוניתא (זוה"ק) (ח"א כא: רלו:), שהוא ביטול מוסדות הטבע אשר היא המטרוניתא המנהגת בתבל (הגר"א) (אדרת אליהו ר"פ ברכה), ולכן אמר להם משה דעו כי בכם יהיה הנהגה הטבעית אשר נקרא בשם אלהים, רק כי שם ד' אקרא, שזה הנהגה נסית, הבו גודל לאלקינו, שבזמן שישראל עושין רצונו ש"מ מוסיפין כח במפמליא של מעלה (איכה רבה א-לה) הוא הנהגה טבעית אשר היא הפמליא של מעלה. והבן.

3. דברים כ"ט, א-ד

(א) וַיִּקְרָא מֹשֶׁה אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אַתֶּם רְאִיתֶם אֵת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה יְדוּד לְעֵינֵיכֶם בְּאָרֶץ מִצְרַיִם לְפָרְעָה וּלְכָל עַבְדָּיו וּלְכָל אֲרִצּוֹ: (ב) הַמַּסּוֹת הַגְּדוֹלֹת אֲשֶׁר רָאוּ עֵינֵיךָ הַאֲזַת וְהַמִּסְתִּים הַגְּדוֹלִים הָהֵם: (ג) וְלֹא יָתֵן יְדוּד לְכֶם לֵב לְדַעַת וְעֵינַיִם לְרֹאוֹת וְאָזְנוֹם לְשִׁמַּע עַד הַיּוֹם הַזֶּה: (ד) וְאוֹלַף אַתְּכֶם אֲרַבְעִים שָׁנָה בְּמִדְבָּר לֹא בָּלוּ שְׁלֹמֵיתֵיכֶם מִעֲלֵיכֶם וְנִעַלְךָ לֹא בָּלָתָה מִעַל רַגְלֶךָ: (ה) לְזוֹם לֹא אֶכְלָתֶם וַיִּזֵּן וַיִּשְׂכַּר לֹא שְׁתִּיתֶם לְמַעַן תִּדְרְעוּ כִּי אֲנִי יְדוּד אֱלֹהֵיכֶם: (ו) וַתִּבְּאוּ אֶל הַמִּקְוֹם הַזֶּה וַיֵּצֵא סִיּוֹן מִלֶּךָ וַיִּשְׁבּוּן וַיּוֹגוּ מִלֶּךָ הַבָּשָׂן לְקַרְאֲתֵנוּ לְמַלְזוּמָה וְנָצַח:

4. מש"ח דברים כ"ט, ג'

ובהתכת הכתובים אתם ראיתם את כל אשר עשה ד' לעיניכם כו' המסות הגדולות וכו' ולא נתן לכם ד' כו' ואולך אתכם ארבעים שנה, נראה כי באמת לפי מצב הישראל במדבר, מן ירד מן השמים, ומים מצור החלמיש, שמלתם לא בלתה, עננים הולכים לפניהם, מי הוא אשר יבחר לסוד מדרך הטוב, ורק כמו שהיו ישראל בארץ, שכל ענינם היה עפ"י טבע, אך בזמן שעשו רצונו של מקום הוסיפו כח בפמליה של מעלה (ע' איכה רבה א-לה), הוא

הטבע המופקדה מהשגחה פרטית של השי"ת, עד כי בימי שמעון ב"ש עשו חטים כב' כליות כו' (תענית כג, חולין קיט: וע' רש"י שם), וכאשר יראה החכם בהנהגה שבימי דוד ושלמה, זהו תכלית ואושר הבריאה, רק הנהגתם הנסיית היה להשריש בלבבם יסודי הדת וללמדם כל פרטיה באותן מ' שנה, והמה היו סבה ויסוד להנהגת האומה עד היום אשר לא ימוש מפיהם דבר ד' עד עולם, (וכמו שפירשתי להלן (ל"ב, ג) פסוק כי שם ד' אקרא), וזה שאמר אתם ראיתם את כל אשר עשה ד' לעיניכם המסות הגדולות כו' ולא נתן ד' לכם לב לדעת כו' עד היום הזה, והיום הזה בכלל, כל זמן שאתם מושגחים בהנהגה הנסית לא הגעתם אל התכלית הנרצה, כי לזה לא צריך לב לדעת ועינים לראות כו', ואולך אתכם ארבעים שנה שמלתך כו' לחם לא אכלתם כו' למען תדעו [על ימים העתידים לבוא] כי אני ד' [המנהיג הנהגה נסית אשר על זה הונח שם ד'] אלודיכם [הוא כח כל כחות הטבעיים המשופעים מאתו בהשגחה פרטית], וכל מפעל ממנו יתברך בלא שום צד אמצעית חלילה ויהיה זה קיום לימים הבאים לשמור דתו ולילך בדרכיו בעת אשר יהיה הנהגתכם טבעי. ודו"ק.

5. מש"ח ויקרא כ"ז, ד'

ונתתי גשמיכם בעתם - בלילי שבתות כו' להודיע כמה חטא גורם שנאמר כו' וחטאתיכם מנעו הטוב (תוי"כ ג). הענין דהנהגה הנסיית היא אינה תכליתית, שהשם ברא העולם שתתנהג באופן הטבע, אשר היא בת אלקים (לשון מדה, יחזקאל מה, י) וכול תכיל, שמדתה יכול להיות באופן ברכה נפרצה ואושר מרובה עד בלי די, רק באופן שאם יכיר האדם כי היא איננה רק השגחה פרטיית על כל פרט, והטבע הוא רק נסים רצופים, אשר מתרגל עין הרואה, וכאשר ילך האדם בדרכי השם במישור גם באופן טבעי יוכל להתברך, ובוזה נתברכו ישראל אם בחקתי תלכו, אז גם חקות שמים וארץ ילכו במישור, כי כל דרכי הטבע, לפי מה שסדרה אותם החכמה האלקית, מכוונות ומוגבלות לדרכי התורה והמצוה, ולמען שלא יטעה האדם

וישכח בורא ומסדר ומשגיח מהטבע, ויחשוב לרוב הרגלו כי הטבע היא בעצמה, להפרידה מיוצרה, לכן יש נסיים, אבל אינם תכליתיים, והנסיים הוא רק להעיר לבות בני אדם על מפעלות הבורא ב"ה בהטבע, כי היא ידו והשגחתו הטהורה. ולכן האומר הלל הגדול בכל יום (שבת קיח): שמורה שראוי להודות רק על הנך פעולות שעל דרך נס, אבל מפעלות הטבע אין צריכים להיוצר אחרי שבראן ה"ז מחרף ומגדף, אבל כל האומר תהלה לדוד בכל יום (ברכות ד:), שזה מדבר על מפעלות סדור הטבעי, אשר בכל יום, כמבואר, מובטח שהוא בן העולם הבא.

והנה על דרך נס בלתי סדור הטבעי אינו מן הפלא, כמו מן וכיו"ב, אבל הענין הנפלא בהטבע הוא ההזנה התמידית, שזה קיום הנמצאים והרכבת הנפרדים, וברוך טבעי כל יום קבוע הזנה לאלפי אלפים בלי מספר נמצאים, מזון, אשר כל אחד יזון מן הטבע, הוא פועל מורה על חכמה ושלמות וכבוד השי"ת למבין, יותר ממה שמורה הנסיים, ולכן אמרו (ברכות ד:), משום דאיתא באלפא ביתא, שענין אלפא ביתא מורה על סדור טבעי, שאינו מדלג, רק שהולך מאלף עד תי"ז. ולכן בברכת המאורות בחול ושבת סדרו באלפי ביתא. והוא כמו סדור הטבע, שמתנהג בלא מרועה, רק שהולכין הסבות קשורות והעלולים מסודרים, ובאופן הסידור הטבעי אם נותן מזון להנמצאים אז הוא ענין פלא.

וזה משביע לכל חי רצון (תהלים קמה, טז). והנה בענין הטבע צריך גם פועל היצורים, וזה כמו חרישה, וקצירה, וזריעה וכיו"ב, רק שהאדם מוציא הכל מוכן לפניו וכל העולם עומדים הכן לשרתו, ומכין מזון לכל בריותיו אשר ברא. ולכן דייק רש"י (ברכות ד:), משום דאית ביה תרתי, דאתי באלף בית ויש בו שבת הכנת מזון לכל חי, דעל דרך סדור הטבעי והכל מוכן זה עיקר מטרה יותר ממפעלות הנסיים, אשר ע"ז נאמר בהלל הגדול נותן לחם לכל בשר (שם ס"פ קלו), שהכל על הפלאות נגד הטבע שחשב שמה. ולכן אדם הראשון קרא שמו ה'.

שהוא ראה הפעולות איך נעשו והיסודות איך נבראו, שזה מה שמורה איך השם הוא נותן העצרות והבריאה ביסודות. ולזה אמרו במדרש (בראשית רבה יז-ה) אני ה' הוא שמי, הוא שמי שקרא לי אדם הראשון. אבל אברהם הכיר הטבע

והתבונן בה, ומדרכי הטבע והליכותיה הבין מפעלות תמים דעים, והכיר היוצר מתוך העצרה ויש מנהיג לבירה זו (שם ר"פ לט), וע"ז מורה שם אדנות, ולא היה אדם שקרא להקב"ה אד' עד שבא אברהם (ברכות ז:), כי שם ועבר ומתושלח ידעו הויות הנמצאים בחידוש מהשם מקבלת אדם הראשון והשיגו דרכי ה' מן הסבה אל המסובב, ומהעילה להעלול, ומן המוקדם להמאוחר, לא כן אברהם, השיג מן המסובב ומן המאוחר למוקדם, עד כי השיג היוצר השם האמיתי, שהוא בראן וחרשן מן האפס וההעדר המוחלט, וע"ז יורה שם אדנות. והשגה זו העיקרית בכונת הבריאה, לכן אמרו בהבראם באברהם (בראשית רבה יב-ח), וכמו שהאדם שאינו מבין על מציאות והשגחת הבורא רק מן הנבראים יודע ומבין שנבראו ומושגחים בפעולות בורא מחוייב במציאותו ובחכמתו המתאחדת עמו, וזה הבנה כהשגת אברהם, וכמושי"א (בראשית ב, ד) ביום עשות ה' אלקים ארץ ושמים, זה על ההשגה מלמטה למעלה, מן המאוחר אל המוקדם. ודו"ק.

6. עין אי"ה שבת ב', ה', ג'

אמר רב יוסף בא וראה כמה גדול אדם זה שנעשה לו נס כזה אמר ליה אביי אדרבה כמה גרוע אדם זה שנשתנו לו סדרי בראשית. ההתייחדות של איש מיוחד שבו דוקא יעשה הנס, אע"פ שבדאי הנס, ככל פעולה מקושרת עם כללות המציאות, יש לו תכלית כללי מסודר וערוך, מ"מ ההתייחדות האישית ודאי יש עמה דברים מיוחדים. וכאשר ישנם אנשים קטנים, שאין טפוס הכלל ניכר בהם כל עיקר, והם אינם כלל ראויים שתחול על ידם ובהם פעולת הנס, שבו בולט ענין הכללי, רק בעל נפש גדולה שיש לה ערך כללי, ראוי הוא להיות נס נעשה בו, שכח הכלליות הוא מגלה את הצורך בשינוי סדר הקבוע ותמיד.

אמנם עם כל הגדולה שבנפש, עלינו לזכור תמיד, שאהבת הטבע המסודר וחנו הפנימי, היא יסוד מוסד לחכמה, לשיחה קדושה בהוד אלה, וליושר לבב. ע"כ מציאות הנסיים הוכרחה לבא מצד אותו המעמד הלוקי שנמצא בבנ"א, שמצד עצם טבעם היו נוטים אל כל מה שהוא נגד השכל והיפוך היושר. ע"כ הם צריכים הדרכה כזאת שתשפיע בהם השפעה של היפוך סידור הטבע שלהם, שינצח השכל והמוסר את שרירות הלב

הטבעית, שההסתכלות בפלאי אדון כל, בהריסות הסדרים הקבועים הטבעיים למטרה רוממה נשגבה במוסר וחכמה, מנשא את הנפש מתוך עומק השפלות של החפץ העצמי שלה אל הכבוד והמעלה. אבל גם זה בעצמו גרעון גדול הוא, כל זמן שהאדם מצד עצמו הוא כ"כ שפל ופעוט, עד שהטבע שבלבו עצמו הוא יכול להיות נוגד אותו בדרכי חושך, עד שרק אז ירפא ע"י התאימו את ממשלת נפשו אל הממשלה האלהית שבשינוי סדרי בראשית. אבל המגמה הטהורה שאין עמה גרעון, היא שישבו הלב לטהרת טבעו, והחפץ היותר טהור ונשגב יהיה שוה עם החפץ הטבעי של האדם, ואז כבר ההדרכה היותר נשאה באה עם הדבקות היותר עליונה בטבע הסדורי ואהבתו. ע"כ, עם כל הגדלות שאנו מרגישים בניסים, אין אנו צריכים לשכח כי רק נתפלא עליהם, אבל לאהבה נאהב את הטבע, את חק הכללי התדירי שבו חקק צור עולמים ב"ה את עולמו לעדי עד.

7. עין אי"ה שבת א', ב', קצ"ה

האדם הוא מתגדל לפי ערך רוב פעולותיו לטובה, וכל מהי שהוא בהם משולל מפעולה אם מגיעה לו טובה על זה האופן הוא מתקטן, כי הנס והטבע שניהם מעשי ד' המה. אמנם הנס יבא בהכרח כשאין האדם יכול להיות פועל, א"כ זהו אות כבר על קטנותו. והטבע הוא מעשה ד' עם האדם עצמו, כי כל מה שהאדם עושה הלא הוא ג"כ מעשה ד', ואין הפרש בין אם יהיו האמצעיים כחות המציאות או זריזות האדם, שכלו והפצו, כשהוא ג"כ משתמש בהם, הוא ג"כ חלק מהמציאות שהיא כולה מעשי ד', "גם כל מעשינו פעלת לנו". אלא שבהיותו פועל הוא מתגדל ג"כ מצד פרטיותו, ובהיותו נפעל הוא מתקטן, חי חיים של קבלה, לא של השפעה. וראוי לאדם לאהוב חיי השפעה, שהם חיי פעולה, שהוא חפץ ד' היותר עליון, הרוצה בשלמות היותר עליונה של בריותו. ולשם זאת התכלית העליונה לא חיסר כל דבר וענין המביא לידי הכשר תכלית זו, שצריך לפעמים ג"כ מדת ההקטנה, כמו שהגידול צריך הוא ג"כ לקטנות. אבל המטרה היא שתבא ממנה ועל ידה הגדלות, ע"כ אמר קטנתי מכל החמדים ומכל האמת אשר עשית את עבדך. אמנם באה לו אח"כ הגדלות ע"י חיים של פעולה, "כי שרית עם אלהים ועם אנשים ותוכל".